

Paneldebatt: Behöver EU:s gentekniklagar ändras?

Från KVA:s symposium: Ja eller nej till genmodifierade växter – vad säger forskarna? 20 mars 2012.

Dagen avslutades med en paneldebatt på temat Behöver EU:s gentekniklagar ändras? Deltagare var forskarna Stefan Jansson och Roland von Bothmer, som båda hållit presentationer tidigare, samt Staffan Eklöf, som jobbar med genteknik på Jordbruksverket, verket som förvaltar lagstiftningen om GMO¹ i jordbrukssektorn och gör tillståndsprövningar för fältförsök, växthusforskning och utsläpp på marknaden i Sverige och är ett stöd för regeringen vid förhandlingar på EU-nivå, Jan Eksvärd, senior expert på hållbar utveckling på Lantbrukarnas Riksförbund LRF, och Mikael Karlsson, ordförande i Naturskyddsföreningen. Moderator var vetenskapsjournalisten Henrik Ekman.

Mikael Karlsson var kritisk till att bara grundforskare som var positiva till genmodifiering hade bjudits in till seminariet, och önskade att även några som håller på med ekologisk riskforskning hade fått delta. Han menade att det var en felaktig bild att det skulle råda konsensus om fördelarna med GMO i forskarvärlden.

– Naturligtvis har forskare olika uppfattning, och vi är överens om att det finns för- och nackdelar. Men jag anser att det inte finns vetenskapliga skäl att särbehandla GMO framför andra tekniker. Det är frustrerande för oss forskare att vi kan studera genteknik, men så fort vi ska göra tillämpningar får vi inte använda den mest kraftfulla tekniken, sa Stefan Jansson.

– Blanda inte ihop fakta och normer. Regelverk följer inte av vetenskapliga resultat. Jag kan tycka att något är etiskt fel, till exempel av religiösa skäl. Forskare kan ha åsikter som alla andra, men kan inte döma om det är rätt eller fel, sa Mikael Karlsson.

– Hållbar utveckling är viktigare än vilken teknik som används för att få fram nya sorter. Dagens regelverk är noggrant vad gäller GMO, men inte om andra förädlingstekniker. Med de utmaningar vi står inför i jordbruket, med klimatförändringar och behov av växtskydd måste det viktigaste vara växternas egenskaper, sa Jan Eksvärd.

– Står regelverk och tillämpning i särklass jämfört med andra tekniker, undrade Henrik Ekman.

– Ja, definitivt. Men jordbrukslandskapet har fått minskad biologisk mångfald över tid av många olika anledningar. Mot den bakgrunden är det rimligt att nya egenskaper eller metoder granskas. Därför är det rätt att ha ett regelverk för GMO, men kanske borde vi också ha en starkare prövning för andra faktorer. Fast ribban för GMO kan ligga väl högt på EU-nivå, sa Staffan Eklöf.

– Ribban är både hög och låg. Regelverket kan både behöva skärpas och lättas. Men det är rimligt med ett särskilt regelverk för genmodifiering eftersom det är en kraftfull teknik. Så är det även på andra områden. Vi har ett regelverk för allmänkemikalier och ett hårdare för bekämpningsmedel, trots att vissa bekämpningsmedel inte är lika farliga som allmänkemikalier. Vi har särskilda regler för läkemedel eftersom de är gjorda för att ha biologisk effekt. Reglerna för bilar och motorsågar är olika trots att de använder samma bränsle och samma teknik i grunden. Visar det sig att regelverket för GMO är för starkt kan vi differentiera det med tiden, sa Mikael Karlsson.

¹ GMO = genetiskt modifierad organism.

– Jag håller i grunden med. Men implementeringen av regelverket de senaste tio åren har lett till absurditeter som gör att små företag och publikt finansierade forskare stängs ute och att forskning försvinner från Sverige och Europa. Regelverk behövs, men det är ologiskt att regelverket är beroende av tekniken, sa Stefan Jansson.

– Jag tycker också att det saknas dynamik i reglerna så att de kan anpassas till grödans riskprofil. För marknadsintroduktion ställer man samma krav på samtliga GMO, oavsett egenskaper, sa Staffan Eklöf.

– För att få ett uthålligt jordbruk måste vi titta på större problemkomplex. Nya grödor blir mottagliga för patogener² samma år de släpps. Det är ett rat-race vi håller på att förlora. Det finns patogener som håller på att spridas i världen som vi inte har resistens emot, som Uganda 99. Om det tar 46 år att plocka in resistens³ mot phytophthora⁴ i potatis med konventionell teknik måste vi använda genteknik. Det är oacceptabelt det som hänt med herbicidresistens⁵, men nu borde vi prata om helt andra egenskapskomplex: stress, resistens, kvalitet och liknande, sa Roland von Bothmer.

– Ett regelverk som utgår från egenskaper istället för teknik blir lätt ett moment 22: du vet inte egenskapen innan riskbedömningen, och då måste vi kräva riskbedömning för allt. Så se upp så ni inte skjuter er själva i foten och argumenterar för en påreglering när ni vill avreglera. Regelutvecklingen i EU går så långsamt eftersom beslutsmaskineriet inte fungerar. I länder som säger principiellt nej är det till en del grundat i att de anser genteknik vara etiskt fel, och det måste vi respektera även om vi har en annan uppfattning. I andra länder, däribland Sverige, är inställningen att reglerna ska vara förenligt med Världsmarknadsorganisationens regler, och det ökar inte heller trovärdigheten, sa Mikael Karlsson.

– Möjligheten att få ett annat regelverk i EU är mycket små eftersom situationen är politiskt väldigt låst. Men vi skulle kunna sätta igång en parallell process med hjälp av forskare här i Sverige och titta på vilka egenskaper hos nya grödor vi behöver för ett mer hållbart jordbruk, sa Jan Eksvärd.

– Det finns fördelar med GMO. Men innan man kommersialiserar odlingen är det viktigt att regelverket ser bra ut, och det gör det inte nu på alla punkter. Till exempel lobbades miljöskadeståndsdirektiv för godkända GMO bort av bioteknikföretag i EU-parlamentet. Det behövs även regler för samexistens med ekologiskt jordbruk. Länder måste också ha möjlighet att säga nej på en annan miljö- och hälsomässig grund än den EFSA⁶ har bestämt, utifrån ländernas egna ekosystem, sa Mikael Karlsson.

Henrik Ekman bad Sten Stymne från SLU att beskriva hur restriktionerna leder till att kommersialisering kan utebli även för godkända grödor.

– Eftersom reglersystemet är så dyrt både i EU och i USA utesluts mindre företag, egenskaper hos grödor som inte ger stor profit, och grödor som saknar stor utbredning. Väldigt få kan betala de 500 miljoner kronor som krävs för en resistens. Gentekniken

² Patogen = något som framkallar sjukdom.

³ Resistens = motståndskraft, till exempel ett ogräs motståndskraft mot bekämpningsmedel eller en växts motståndskraft mot en sjukdom.

⁴ Phytophthora = organism som orsakar den allvarliga sjukdomen potatisbladmögel.

⁵ Herbicidresistens = motståndskraft mot bekämpningsmedel.

⁶ EFSA = *European Food Safety Authority*, europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet, en EU-myndighet.

blir då förbehållen de multinationella företagen, och ett fåtal egenskaper i de dominerande grödorna, sa Sten Stymne.

– Att utveckla och lansera läkemedel är också dyrt eftersom vi vill undvika risken för biverkningar. Är inte det en analogi? Regelverket finns kanske för att det är befogat, sa Henrik Ekman.

– Det är orimligt att det krävs massor av råttförsök och undersökning av 600 parametrar för att lansera en potatis med förändrad stärkelsehalt. En mutant⁷ som tagits fram utan GMO med ungefär samma egenskaper får man marknadsföra fritt. Vad är det för logik, undrade Sten Stymne.

– Om man differentierar regelverken för mat och foder kan det bli problem eftersom man upprepade gånger har använt foder i mat, sa Mikael Karlsson.

– Det finns större problem i EU än att ribban ligger något högt: att vissa länder bedriver inrikespolitik vid omröstningar i EU, som när Frankrike inför presidentvalet gick ut och med kraft skulle förbjuda den enda majs som är godkänd, sa Staffan Eklöf.

– Står GMO i en särklass vad gäller allmänhetens syn och oro, undrade Henrik Ekman.

– Folk är mer sofistikerade än så. I riskforskningen kan man se att människor ofta är rationella. Forskare kan säga att riskerna är hanterbara eller ganska små, men ser man ingen uppenbar konsumentnytta är det rationellt att säga nej. Därför kan man ha ett förhållningssätt till genmodifierade jordbruksgrödor och ett annat till läkemedel och medicinska tillämpningar, där balansen mellan risk och kostnader är annorlunda, sa Mikael Karlsson.

– Det viktiga är att visa på positiva tillämpningar som finns och vad vi går miste om på grund av regelverket och de enorma kostnaderna. Som grundforskare är vi oroliga för att all kunskap vi kommer fram till aldrig kan komma till tillämpningar, sa Stefan Jansson.

Roland von Bothmer menade att debatten inte längre är lika låst som tidigare, och att det nu finns konsensus om grundbegreppen. Han föreslog paneldeltagarna att skriva en debattartikel ihop för att se vad de är överens om, till exempel om att det i mycket är de stora företagen som hindrar småföretag, förädlingsindustri i Europa och småjordbruk i Afrika. Hans Holmén från Linköpings universitet som höll föredraget om utvecklingen i Afrika höll med om att de stora koncernerna inte intresserar sig för småbönderna.

– Mycket av kritiken mot GMO handlar om att man ogillar globala monopol. Då kastar man sig över teknologin för att man inte gillar Monsanto. Men då missar man målet, sa Hans Holmén.

– Dilemmat med ägardominansen gäller även här i Sverige, där vi är beroende av förädling av sorter som passar våra ljusförhållanden och de klimatförändringar som kommer. Ska gentekniken ha förutsättningar att hjälpa Afrika måste låsningen tas bort, så att patenterade egenskaper kan lämnas över till afrikanerna själva att utveckla. Men det är upp till företagen. De har redan gjort det till viss del för det gyllene riset⁸, sa Jan Eksvärd.

⁷ Mutant = en organism som uppkommit genom en mutation, alltså en förändring av DNA.

⁸ Gyllene riset = ett ris som genmodifierats till att producera betakaroten, ett förstadium till vitamin A.

- Det finns redan stora amerikanska satsningar utanför företagen för att ta fram grödor för Afrika som inte lyder under samma betungande patentlagar, sa Staffan Eklöf.
- Basal livsmedelstrygghet i utvecklingsländer hänger inte bara på nya sorter, utan är ett betydligt mer komplext socioekonomiskt problem än ett förändrat jordbrukssystem i Sverige, med fattigdom och brist på demokrati. Det är otroligt mycket annat som måste förändras: jordbrukspolitik och handelspolitik till exempel. Nya grödor kommer långt ned på min prioriteringslista för hur vi bäst använder samhällets pengar för att stötta det afrikanska jordbruket, sa Mikael Karlsson.

Henrik Ekman avslutade debatten med att fråga om det finns förutsättningar för samsyn på vetenskaplig grund.

- Ja, men det måste handla om all GMO och inte bara genmodifierade växter eftersom lagstiftningen rör GMO. Men självklart finns en grund för dialog, sa Mikael Karlsson.
- Absolut. När det gäller drivmedel som etanol finns hållbarhetskriterier som granskar varje tillverkare utifrån hur drivmedlet produceras. Vi bör titta på hur hållbarhetskriterier skulle kunna se ut när det gäller växter, sa Jan Eksvärd.
- Jag tror att det finns förutsättningar, men vi kan inte bara prata om dagens GMO, utan anstränga oss och vidga diskussionen till att handla om morgondagens och andra grödors påverkan på lantbruket, sa Staffan Eklöf.
- Vi har ju dialogen idag, och det är skönt att veta att vi skulle kunna gå ut och ta en öl tillsammans efteråt. I många andra europeiska länder hade det varit omöjligt. Syftet med dagen var att föra debatten framåt. Nationalkommitténs roll är att föra ut forskningens budskap i samhället. Det har vi gjort nu, sa Stefan Jansson.
- Jag är väldigt hoppfull. Jag tror på en artikel av en grundforskare, en tillämpad forskare och ett antal organisationer. Jag tycker att vi har kommit ganska långt både i synsätt, debattklimat och möjligheter, sa Roland von Bothmer.